

РЕЦЕНЗИЯ

от д.ф.н. **Камен Руменов Риков**, преподавател в Института по литературознание на Университет „Мария Кюри-Склодовска“ в Люблин, Полша
на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“
по професионално направление 2.1. Филология,
Докторска програма „Литература на народите на Европа, Америка, Азия,
Африка и Австралия“ – История на славянските литератури
на тема:

ТЕЛЕСНОСТ И ГРАНИЧНОСТ В ПОЕЗИЯТА НА ЕУГЕНИУШ ТКАЧИШИН-ДИЦКИ

с автор **Венеса Красимир Начева**

и научен ръководител **проф. д.ф.н. Панайот Димитров Карагъзов**

Формално описание на дисертацията

Предложеният за рецензиране труд съдържа 216 страници и се състои от въведение, четири глави с прецизно обособени подраздели, заключение и библиография. Положителната нагласа на оценителя се улеснява от отлично структурирано съдържание (общо 25 подглави), включително изнесения след съдържанието списък на съкращенията, означаващи 19-те полски и едно българоезично издание на поета.

Освен изворите 20 текста, библиографията (с. 207–216) съдържа близо 170 цитирани източници на полски, български и английски език.

Във формално и композиционно отношение монографията е на много добро равнище.

Цели, обхват и съдържание на дисертацията

Заглавието стриктно отразява основните задачи и тематичния обхват на изследването. Целите са ясно формулирани, с обстойни уточнения на с. 10, 12 и 14. На анализ се подлага цялата поетическа продукция на Е. Ткачишин-Дицки (1990–2023), като горната граница е естествено фиксирана от началото на писането на научния труд.

Въведението (с. 6–16) поставя в тясна връзка централните за монографията понятия *тяло* и *граница*. Тази връзка предопределя и формулирането на изходния изследователски проблем: *какво представляват „тялото“ и „границата“, как те се съотнасят към*

„телесността“ и „граничността“ и как си взаимодействат в стиховете на Дицки (с. 10). От самото начало социокултурният акцент е поставен върху епохата на тоталитаризма и нейните последствия върху националните култури, определени като славянски. В контекста на Полската народна република се отчита и широкото влияние на Католическата църква.

След съдържателен преглед на поетическия път на Дицки, отчитащ и българската рецепция, Начева защитава тезата, че заради множеството повтарящи и модифициращи се образи, теми и мотиви е продуктивно да се анализира цялостното творчество на поета (с. 12).

В Първа глава (*Теории за телесното и граничното*: с. 17–33) концепциите за *тяло* и *телесност* са формулирани стегнато, но пределно логично и с ясни декларации в какви контексти ще бъдат употребявани цитираните от Начева теоретически схващания. Изтъквам направения от авторката синтез на водещите идеи по въпроса (с. 19–23) като образцово разрешение на проблема с т.нар. *теоретическа част* на изследванията при млади докторанти.

Следващите подраздели (*Представи за границата и граничността* и *Български и полски теоретични и художествени представи за телесността и граничността*) допълват усещането за изследователска целенасоченост, включително чрез убедителните логически преходи към подтемите.

Втора глава (*Тялото в гранични(те) ситуации*: с. 34–83) конкретизира гранични моменти в поезията на Дицки, групирани и коментирани коректно по Карл Ясперс. Наблюденията са логични и последователни, макар на места да оставят усещане, че задача на авторката е да положи художествената продукция на Дицки като доказателствен материал на теорията на Ясперс за граничните ситуации и трансгресията, а частично – и на постановки на З. Фройд.

В тази глава най-оригинални (може би именно защото за тях липсва база за препратки към Ясперс и Фройд) в моя прочит са анализите на авторката върху отъждествяването на стиха с тяло. Убедително издържано е заключението, че *в известна степен Дицки антропоморфизира стиха*, а в едно стихотворение дори го конкретизира *полово* (с. 66–67).

Трета глава („*Всички възможни тела*“: с. 84–148) продължава аналитичния фокус върху тялото и телесността, но през нова призма. Главната цел на Начева е коментар на връзката между тяло и идентичност с оглед на множествеността (и директно

многотелесността) на лирическия субект при Дицки (с. 86). Интерпретациите клонят към защита на идеята за *чуждите тела и гласове* като потенциални съставни елементи на Аза (с. 87).

Въпреки че започва с позовавания върху Фройд и пореден преглед на феминистки и куйър изследвания, тук анализационните наблюдения са в много по-висока степен самостоятелни и извеждащи преки съпоставки между конкретни стихове. Редица характеристики на субекта и майката в лириката на Дицки провокират четенето на тези фигури чрез архетипни образи по К. Г. Юнг, което е и напълно обосновано. Изводът на Начева е, че художествените герои на Дицки *непрекъснато общуват помежду си и със света чрез своята телесност*, но по такъв начин – отново чрез телесността – те *непрестанно променят своите граници, образувайки ... нови форми и обединения* (с. 148).

Акцентирайки върху *невъзможността в тази поезия да се поставят ясни граници* между образите на приятелите и любовниците, Начева логично излага нуждата тези фигури да се анализират *в общ план* (с. 140). Тук към коректните наблюдения на авторката бих отправил призив за допълване на изследването или дори извеждане в отделна студия на въпроса за връзката между приятелство и сексуални отношения при Дицки: възможно ли е например приятелство без физическа интимност, или както с непълноценните фигури на майката, бащата и предците, и *приятелството* се оказва натоварено с априорно недоверие заради досегашния опит на Аза като травмиран син и потомък? Струва ми се, че проблемът е изключително интересен с оглед на творчеството на Дицки, но и в исторически аспект като развойна тенденция в полската поезия.

Четвърта глава („Гранични“ пространства: с. 149–201) се концентрира върху художествените пространства с цел да се проследи доколко те се оказват топоси на гранични ситуации: от дома и стаята, през гарата, града, гробището и църквата, до публичните домове и тоалетните. Коректно Начева приема изследователска оптика, черпеща от теоретическите постановки на Г. Башлар, М. Фуко и Марк Оже.

Струва ми се при това, че широките разсъждения върху мръсотията и пространството на клозета отварят поле за по-нататъчни изследвания върху категорията *мръсно* при Дицки: физиологическите нечистоти еднозначно отблъскващи ли са в тази поетика в ценностен план, или категорията за нечистота се натоварва с полисемантизъм?

Заключението (с. 202–206) се съсредоточава върху тезата (впрочем убедително доказана в хода на изследването) за неразривна връзка между тялото и границата, въпреки че стриктното дефиниране на двете понятия до днес остава отворен въпрос (с. 202). До голяма степен финалният раздел ретроспективно припомня декларираните цели и теми на изложението, функционирайки като резюме на извършените анализи, вместо да открие и доразвие постигнатите резултати в обобщителни заключения.

Сред най-съществените формулировки в заключителната част бих открил следните:

- твърдението за *аморфността* и *флуидността* като *иманентна характеристика на представените тяло и индивид* при Дицки, което ги прави *трудни за категоризиране* (с. 202);
- за предпоставеност на граничните ситуации в изследваната поезия от *наслоената във времето неприязън към нетрадиционната идентичност* в полското общество до 1990 г. (с. 203);
- за тялото при Дицки като *пример за постмодерно тяло, травматично разкъсано, вследствие на наследените рани и травми от миналото* (с. 203).

Всички обобщителни формулировки на Начева са резултат от последователни анализи и убедително изведени тенденции в хода на изложението.

Приносни страни и критични бележки към дисертацията

Силните страни на дисертационния труд в моя прочит са в опита за цялостен, максимално детайлен подход към нееднозначната поезия на Еугениуш Ткачишин-Дицки, която все още не е завършен опус. Подбраният изследователски фокус върху тялото и граничността е съществен ключ към интерпретирането на това творчество, но позволява да се направят и универсални оценки за мястото на Дицки в съвременната полска литература. Венеса Начева показва, че погледнато от различни съществени ракурси: и откъм тялото, и откъм болестите и девиациите, и откъм идеята за гранични пространства, и откъм главните топоси, и откъм архетипни фигури като майката, бащата, приятели, любовници, роднини, Бог, светът на Дицки е флуиден (понякога дори *аморфен*), изтъкан от болка, страдание и непостижими копнежи. Оттук, показва авторката, всяка идея за идентичност, доколкото изобщо би могло да се стигне до нея, е изначално проблематична и нестабилна. Панграничността, вадя извод за себе си, извежда и панпроблематичността на всяка идентичност.

Разглеждайки творчеството на Дицки в контекста на телесността и граничността, а оттам – на широките модерни търсения в европейската хуманитаристика, Начева отчита, но и решително се оттласква от специфично полските подходи към поета. Така например авторката специално подчертава *какво няма* да изследва в текста си – измеренията на регионализма (с. 13). Това от една страна подсилва фигурата на *добросъвестния* изследовател, който ясно съзнава границите на своите компетенции (доколкото Начева не е носител на полска национална традиция, нито има претенции да коментира деликатните полско-украински аспекти на т.нар. *пограничие* с тяхната историческа и лингвокултурна проблематичност). От друга страна, такъв подход несъмнено придава оригиналност на изследването, доколкото страни от национално обособени литературоведски парадигми.

Като носител на неполска национална и академична школовка Начева се придържа преимуществено към анализ на преките съобщения в изследваните лирически текстове. По същество тя съзнателно избягва рисковете от свръхинтерпретация заради високата степен на метафоричност и иносказателност при Дицки, но същевременно така изследването се дистанцира от възможните прояви на ирония, автоирония и пародия. Това качество на дисертацията следва специално да се отчете, имайки предвид повишената сложност при интерпретирането на тази поезия дори от страна на носители на полския език като майчин. Авторката коректно отчита тежестта на въпроса, като подчертава, че всеки интерпретатор на Дицки *е заставен да предполага къде и доколко в дадени стихови единици се простират иронични или утвърждаващи междутекстови връзки, а на места дори пародия* (с. 80). В този смисъл маркирането и класификацията на ироничните пластове у Дицки продължава да бъде предизвикателство за изследователите.

В общославистична перспектива отлично впечатление прави умението на Начева за извеждане на приемственост между нейния труд и постиженията на български слависти, особено на настоящи и бивши членове на Катедрата по славянски литератури на Софийския университет. Демонстрираната цитатна култура може да служи за пример на бъдещи докторанти, как едно специфично хуманитарно изследване реализира научен континуитет в сферата на българската литературоведска славистика.

Оценка на научните постижения на докторантката

В автореферата докторантката извежда пет приносни момента на своя труд. Към тях бих изтъкнал самия факт, че се предлага първото обстойно изследване върху Еугениуш Ткачишин-Дицки на български език, с което самият поет и основните теми в творчеството му покачват своя статут сред българската академична и читателска публика. Пак там Начева посочва 4 публикации по темата на дисертацията в два сборника и две списания.

Като млад учен, дипломирал се в Софийския университет едва преди 6 години, Венеса Начева демонстрира активна изследователска, преводаческа и научнопопуляризаторска дейност. Понастоящем тя е хоноруван асистент в Катедрата по славянски литератури на СУ, но има и стаж като учител по български език и литература в Частна гимназия по дигитални науки *СофтУни Будител* в София, а също и като експерт в неправителствената организация *Образование без граници*. В периода 2021–2024 г. тя е член на три научни проекта и е участвала в 7 научни конференции. От 2018 г. е публикувала общо 11 научни статии и рецензии. Преводач е на 8 статии от полски език и е редовен сътрудник на *Литературен вестник*. През 2023 г. съвместно с д-р Кристиян Янев е съставител и водещ редактор на бр. 17 на сп. *Филологически форум* на СУ.

Заклучение

Дисертационният труд *Телесност и граничност в поезията на Еугениуш Ткачишин-Дицки* представлява сериозно, целенасочено научно изследване върху важни, актуални проблеми в славянското литературознание. Строго придържайки се в полето на литературознанието, трудът черпи от постиженията на феноменологията, психоанализата, джендър и куйър изследванията. С оглед на несъмнените достойнства на монографията, както и на цялостната академична дейност на Венеса Начева с удоволствие ще гласувам да ѝ бъде присъдена образователната и научна степен *доктор*.

Люблин, 17.10.2024 г.

Kamen Rikev, dr hab.

Instytut Neofilologii

Wydział Filologiczny

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie